

بررسی شیوه بکارگیری واکسن B.C.G در سطح مراکز بهداشتی درمانی دانشگاه علوم پزشکی ایلام

علی محمد رضائی*، حیات عبدی*

چکیده

این تحقیق یک نوع مطالعه توصیفی است که به منظور تعیین شیوه به کارگیری واکسن ب، ث، ژ توسط مراکز بهداشتی و درمانی دانشگاه علوم پزشکی ایلام در سطح ۴۰ مرکز در سال ۷۹ انجام گرفت و تعداد نمونه های مورد مطالعه نیز ۴۰ نفر بودند که به صورت سرشماری انتخاب گردیدند.

نتایج حاصله از این تحقیق نشان داد که در زمینه تکنیک انجام واکسیناسیون، اکثریت واحدهای مورد پژوهش از عملکرد خوب برخوردار بودند (۴۵٪) و کمترین آن ها عملکرد متوسط داشتند (۲۵٪). هم چنین در رابطه با نحوه حفاظت و نگهداری واکسن ها و رعایت زنجیره سرد، بیشترین واحدهای مورد مطالعه دارای عملکرد خوب بوده (۴۷/۵٪) و کمترین آن ها عملکرد متوسط داشتند (۱۵٪). سطح پوشش واکسیناسیون نیز در اکثریت واحدهای مورد پژوهش خوب بود (۶۲/۵٪). ضمناً در هیچ کدام از موارد ذکر شده عملکرد ضعیف مشاهده نگردید. هم چنین نتایج نشان داد که اکثر واحدهای مورد مطالعه دوره آموزش ضمن خدمت در زمینه پیشگیری از سل را گذرانده بودند (۶۰٪). بین عملکرد واحدها و بعضی از مشخصات آنها از قبیل میزان تحصیلات و وضعیت سکونت رابطه معنی دار به دست آمد ($P < 0.05$). به طور کلی نتایج حاکی از آن بود که شیوه بکارگیری واکسن ب، ث، ژ، در این مراکز مناسب بوده است، اما از نظر امکانات، سطح آموزش و نظارت و کنترل محدودیت هایی وجود داشت که نیاز به اقدام و مساعدت از طرف دست اندرکاران امور بهداشتی دارد.

واژه های کلیدی: سل، واکسن B.C.G، مرکز بهداشتی و درمانی

مقدمه

بر ۸ میلیون نفر مبتلا می شوند که از این افراد حدود سه میلیون نفر جان خود را از دست می دهند [۱۱، ۶].

متأسفانه سل یک مشکل بهداشت عمومی در دنیا خصوصاً در کشورهای در حال توسعه است و شیوع آن در سالهای اخیر در کشورهای صنعتی و پیشرفته نیز به علت مهاجرت های متعدد از کشورهای در حال توسعه و خصوصاً اپیدمی مربوط به ویروس HIV افزایش یافته است [۵]. در حال حاضر بیماری سل در حال بازگشت به کشورهای توسعه یافته است و در دهه آینده جان ۳۰

سل یکی از بیماریهای قدیمی است که همواره به عنوان یکی از مهم ترین علل ناتوانی و مرگ و میر در جهان مطرح بوده و هنوز هم از هر سه نفر جمعیت کره زمین یک نفر آلوده به میکروب سل است. به طوری که بر اساس برآورد سازمان جهانی بهداشت ۱/۷ میلیارد نفر در جهان به آلودگی سلی مبتلا می باشند و بیش از ۲۰ میلیون نفر از این بیماری رنج می برند و هر سال بالغ

مواد و روش‌ها

پژوهش از نوع مطالعه توصیفی^(۱) (مقطعی) و جامعه مورد پژوهش، آن دسته از کارکنان بهداشتی شاغل در مراکز بهداشتی و درمانی بودند که در امر واکسیناسیون فعالیت داشتند. به علت محدود بودن جامعه پژوهش با استفاده از روش سرشماری تمام آن‌ها به عنوان نمونه انتخاب شدند (۴۰ نفر) محیط پژوهش در این مطالعه مراکز بهداشتی و درمانی تابع دانشگاه علوم پزشکی ایلام بودند. در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از روش مشاهده، مصاحبه و اطلاعات موجود در مراکز و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری استفاده شده و سپس داده‌های حاصل از برگه مشاهده و پرسشنامه به صورت جداول توزیع فراوانی مطلق و نسبی تنظیم و هر یک از واحدهای مورد پژوهش بر حسب نمرات کسب شده در یکی از درجات ضعیف، متوسط، خوب و خیلی خوب قرار گرفتند. ضمناً جهت بررسی ارتباط بین متغیرهای دموگرافیک و عملکرد واحدها جداول توافقی تشکیل گردید. برای بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته از آزمون آماری من ویتنی^(۲) و برای تعیین همبستگی بین متغیرهای دموگرافیک و عملکرد واحدهای مورد پژوهش از ضریب همبستگی اسپیرمن^(۳) استفاده شد.

یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که در زمینه تکنیک انجام واکسیناسیون، اکثر واحدهای مورد مطالعه عملکرد خوب داشتند (۴۵٪). و کم‌ترین آن‌ها دارای عملکرد متوسط بودند (۲۵٪). در زمینه نحوه حفاظت و نگهداری واکسن‌ها و رعایت زنجیره سرد نیز نتایج تحقیق حاکی از آن است که بیشترین واحدهای مورد پژوهش دارای عملکرد خوب بودند (۴۷/۵٪) و کم‌ترین آن‌ها عملکرد متوسط داشتند (۱۵٪). جدول شماره (۱). هم‌چنین در خصوص سطح پوشش واکسیناسیون اکثریت واحدها عملکرد مناسب

میلیون نفر را خواهد گرفت [۱۲]. هم‌چنین تخمین زده شده است که ۵۰ تا ۱۰۰ میلیون نفر آلوده به میکروب سل (مقاوم به چند دارو) هستند و به علت ظهور میکروب‌های مقاوم به نظر می‌رسد که بیماری سل جزء بیماری‌های غیر قابل علاج آینده بشریت است [۱۰].

بیماری سل به عنوان یکی از بیماری‌های عفونی آندمیک در ایران شناخته شده است و طبق مطالعه‌ای که در سال ۱۳۷۷ انجام گرفته است بیشترین میزان بروز در کشور ما مربوط به سیستان و بلوچستان (۶۳ مورد در یکصد هزار نفر) و کم‌ترین میزان ثبت شده در سبزوار (۵ نفر در یکصد هزار نفر) بوده است [۴].

اقدامات پیشگیری کننده در کنترل بیماری سل ضرورت دارد و واکسیناسیون ب.ت.ژ به عنوان یک اقدام بهداشت عمومی در کشورهای در حال رشد با وقوع بالای سل توصیه می‌شود [۹].

واکسن ب.ت.ژ یکی از مهم‌ترین ابزارهای پیشگیری محسوب می‌شود و کارایی آن تحت تاثیر عوامل متعددی از جمله تعداد جرم زنده (CFU)، سوش، روش نگهداری، مقدار دوز، نحوه تزریق واکسن، نوع تزریق و ... می‌باشد. واکسیناسیون ب.ت.ژ در خیلی از نقاط جهان انجام می‌شود و کم‌خطر بودن آن از نظر علمی تأیید شده است [۲] و تلقیح آن یکی از ابزار عمده سازمان بهداشت جهانی برای کنترل سل در کشورهایی است که میزان انتشار بیماری در آن‌ها بالاست [۱].

قبل از انجام واکسیناسیون؛ طرز نگهداری واکسن‌ها و تکنیک انجام آن از مهم‌ترین مسائلی است که باید مورد توجه قرار گیرد. یک واکسن زمانی موثر است که در سرمای مناسب و دور از آفتاب نگهداری شود، به نکات استریلیزاسیون توجه گردد و از وسایل یکبار مصرف استفاده شود [۱۳]. در حال حاضر ارائه خدمات بهداشتی و درمانی (از جمله واکسیناسیون) در ایران در قالب نظامی که به نام شبکه بهداشتی و درمانی نامیده می‌شود که از مهم‌ترین واحدهای ارائه دهنده خدمات هستند؛ صورت می‌گیرد [۸].

1. Descriptive Study
2. Mann Whiteny
3. Spirman

عملکرد ضعیف بودند. در بررسی بین رابطه متغیرهای دموگرافیک و عملکرد واحدها، تنها بین میزان تحصیلات و وضعیت سکونت با عملکرد آنها رابطه معنی داری بدست آمد (جدول شماره ۲).

داشتند (۶۲/۵٪). طبق نتایج حاصل از این بررسی ۶۰ درصد واحدهای مورد مطالعه دوره آموزش ضمن خدمت پیشگیری از بیماری سل را گذرانده بودند. در مجموع ۱۵٪ از واحدهای مورد بررسی عملکرد خیلی خوب، ۵۰٪ عملکرد خوب و ۱۲/۵٪ عملکرد متوسط داشتند و فاقد

جدول ۱. توزیع فراوانی واحدهای مورد پژوهش بر حسب عملکرد آنها در زمینه واکسیناسیون ب.ت.ژ.

عملکرد	متوسط		خوب		خیلی خوب		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تکنیک انجام واکسیناسیون	۱۰	۲۵	۱۸	۴۵	۱۲	۳۰	۴۰	۱۰۰
نحوه حفاظت و نگهداری واکسن ها	۶	۱۵	۱۹	۴۷/۵	۱۵	۳۷/۵	۴۰	۱۰۰
عملکرد کلی واحدها	۵	۱۲/۵	۲۰	۵۰	۱۵	۳۷/۵	۴۰	۱۰۰

براساس این جدول اکثریت واحدهای مورد پژوهش در زمینه تکنیک انجام واکسیناسیون و نحوه حفاظت و نگهداری واکسن ها و سطح پوشش واکسیناسیون عملکرد خوب و کم ترین آن ها عملکرد متوسط داشتند.

جدول ۲. تعیین ارتباط بین متغیرهای دموگرافیک و رتبه عملکرد واحدهای مورد پژوهش با استفاده از آزمون من ویتنی

نتیجه آزمون		میانگین رتبه عملکرد	فراوانی	عملکرد	
N.S	S			متغیرهای دموگرافیک	
-	P<0/05	۱۹/۱۱	۳۶	متوسطه	بالا
-	P<0/05	۳۳	۴	فوق دیپلم و بالاتر	
-	P<0/05	۱۷/۳۳	۲۸	بومی	غیر بومی
-	P<0/05	۲۴/۷۹	۱۲	غیر بومی	

این جدول نشان می دهد که بین میزان تحصیلات، محل سکونت و عملکرد واحدهای مورد پژوهش رابطه معنی داری وجود دارد.

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که به طور کلی عملکرد اکثریت واحدهای مورد پژوهش در زمینه تکنیک انجام واکسیناسیون و نحوه حفاظت و نگهداری واکسن ها و رعایت زنجیره سرد خوب بوده است و کم ترین آنها عملکرد متوسط داشتند.

در این پژوهش هم چنین به منظور تعیین همبستگی بین متغیرهای کمی مانند سن، سابقه خدمت، تعداد فرزندان و تعداد جمعیت تحت پوشش با عملکرد واحدها، از آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد و نتایج آزمون بیانگر آن بود که بین آن ها همبستگی وجود ندارد ($p>0/05$).

های این مراکز در راستای اجرای برنامه های بهداشتی به عمل آید.

تشکر و قدردانی

از مسئولین محترم شبکه های بهداشتی و درمانی، کارکنان بهداشتی شاغل در مراکز بهداشتی و درمانی و مدیریت و کارشناسان محترم امور پژوهشی به خاطر همکاری بی دریغ و صمیمانه شان کمال و تشکر قدردانی به عمل می آید.

منابع

- ۱- پرونر سودارت؛ پرستاری بیماری های عفونی؛ ترجمه: مرتضی دلاور خان و پروانه یشه بان، تهران: انتشارات بشری، ۱۳۷۳.
- ۲- حکیمی سید محمد، و همکاران: گزارش یک مورد سل منتشره در اثر واکسیناسیون ب.ت.ژ؛ خلاصه مقالات بیست و سومین کنگره بین المللی مبارزه با سل و بیماری های ریوی، ۱۳۷۶.
- ۳- حاج حبیب زاده زهرا؛ بررسی خدمات بهداشتی و درمانی ارائه شده توسط کادر بهداشتی در مراکز بهداشتی و درمانی منتخب تهران؛ پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، دانشکده پرستاری و مامایی، ۱۳۶۴.
- ۴- شیرزادی محمدرضا، و همکاران؛ گزارش اپیدمیولوژیک سل در ایران، خلاصه مقالات کنگره بیماری های عفونی و گرمسیری ایران، تهران: ۱۳۷۸.
- ۵- صریفی حسین؛ گزارش موارد نادر از سل پوستی؛ خلاصه مقالات هشتمین کنگره بیماری های عفونی و گرمسیری ایران، تهران: ۱۳۷۸.
- ۶- عزیزی فریدون، و همکاران؛ اپیدمیولوژی بیماری های شایع در ایران؛ تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۲.
- ۷- کریم زاده حمیده؛ ارزشیابی خدمات بهداشتی ارائه شده در مراکز بهداشتی و درمانی لاهیجان؛ پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۳.
- ۸- میر حسینی سید غلامرضا؛ اصول خدمات بهداشتی (بهداشت)؛ مشهد: انتشارات خراسان، ۱۳۷۳.
- ۹- نلسون؛ بیماری های عفونی کودکان؛ ترجمه محمد بنی فضل، و همکاران، تهران: انتشارات احیا، ۱۳۷۱.

- 10- Aratacochi; Tuberculosis program, manage WHO Geneva tuberculosis; The precriber unicef, Number(9), 1994.
- 11- Harissons; principles of internal Medicine; U.S.A, 1998.
- 12- unicef; the state of the worlds children, 1994.
- 13- World Health organization; T.B Update 17, August. 1994.

کریم زاده (۱۳۷۳) در تحقیق مشابهی تحت عنوان ارزشیابی عملکرد مراکز بهداشتی و درمانی شهرستان لاهیجان در زمینه واکسیناسیون به نتایج متفاوتی دست یافته است، مبنی بر این که اکثریت واحدهای مورد مطالعه از عملکرد متوسط (۵۰٪) برخوردار بودند و کم ترین آن ها عملکرد خوب (۱۶٪) داشتند [۷].

از آن جاییکه اکثریت واحدهای مورد بررسی دوره آموزش ضمن خدمت در رابطه با نحوه پیشگیری از بیماری سل را گذرانیده، بنظر می رسد که سطح آموزش و آگاهی واحدهای مورد پژوهش در نحوه عملکرد آنها بی تاثیر نبوده است و می تواند یکی از عوامل مؤثر در بهبود عملکرد آنها تلقی گردد. همچنین در این تحقیق با استفاده از آزمون من ویتنی بین یزان تحصیلات و عملکرد واحدهای مورد مطالعه رابطه معنی داری به دست آمد ($P < 0.05$) و این مسئله تاثیر میزان دانش، آگاهی و آموزش واحدهای مورد مطالعه را در عملکرد آنها تأیید می کند.

حاج حبیب زاده (۱۳۶۴) نیز در تحقیق خود تحت عنوان بررسی نحوه ارائه خدمات بهداشتی توسط کارکنان بهداشتی در مراکز بهداشتی و درمانی منتخب شهر تهران به نتایج مشابهی دست یافته است مبنی بر این که میزان تحصیلات، تجارب کارکنان، تعداد جمعیت تحت پوشش و امکانات متغیرهایی هستند که در ارائه خدمات مؤثرند [۳]. در این تحقیق بین وضعیت سکونت و عملکرد واحدها رابطه معنی داری به دست آمد ($P < 0.05$) و چنین به نظر می رسد که افراد بومی و ساکن محل، با خصوصیات و مشکلات مناطق و دریافت کنندگان خدمات بیشتر آشنا بوده و وقت بیشتری را صرف ارائه خدمات نموده اند. در مجموع بیشتر واحدهای مورد پژوهش از عملکرد مناسبی برخوردار بودند. اما جهت رفع نواقص موجود و ارتقاء سطح عملکرد آن ها پیشنهاد می شود در زمینه تازه های واکسیناسیون برنامه های آموزشی برای مراکز اجرا شود و امکانات لازم در این زمینه فراهم گردد. نظارت و سرپرستی بر اجرای برنامه های بهداشتی و از جمله واکسیناسیون تقویت شود و در صورت امکان تحقیقی در زمینه محدودیت

***B.C.G usage rate at health centers of Ilam medical
university***

Rezaei A.M.(MSc) , Abdi H.(MSc)

Abstract : This descriptive study has been performed to assess the application rate of B.C.G vaccine at 40 health centers of Ilam medical university. The samples were 40 people selected by a census method .

The findings implied the vaccination technique used at most the centers (45%) proved good quality. The least (25%) had average quality .Most the units (47.5%) showed good activity in perserving and keeping the vaccines as well as in observing cold chains .The least (15%) had average quality .The coverage level was also good at most of the units (62.5%) . Further more , poor action was reported at no unit . The majority of the units (60%) had already passed anti Tb. courses . A significant relation was seen between the units and some of their specifications such as education level and residential situation ($P<0.05$) . In general , the results showed that B.C.G application at these centers was acceptable , while there were problems with needed possibilities , education level, supervision and control which necessitate some measures by related bodies .

Key words : *Tb., B.C.G . vaccine , health center,Ilam .*